

dati ustrezno soglasje. Vseeno pa zaradi natančnosti in razmeroma enostavne uporabe nova tehnologija preurejanja genoma prinaša tudi tveganja nepooblaščne in zlonamerne uporabe.

Gotovo pa je eno: te genetske škarje vplivajo na vse nas. Soočili se bomo z novimi etičnimi vprašanji, vendar bo novo orodje vsekakor lahko prispevalo k reševanju številnih izzivov, s katerimi se sooča človeštvo. Emmanuelle Charpentier in Jennifer Doudna sta s svojimi odkritji razvili orodje, ki je znanosti o življenju popeljalo v novo obdobje.

Viri:

Ann Ferholm, The Royal Swedish Academy of Sciences:

*The Nobel Prize in Chemistry 2020 – Popular Science Background; <https://www.nobelprize.org/uploads/2020/10/popular-chemistryprize2020.pdf>.
Claes Gustafsson, The Royal Swedish Academy of Sciences: *Scientific Background on the Nobel Prize in Chemistry – A Tool for Genome Editing; <https://www.nobelprize.org/uploads/2020/10/advanced-chemistryprize2020.pdf>.**

CRISPR (Wikipedia): <https://en.wikipedia.org/wiki/CRISPR>.

Genetic Disorder (Wikipedia): https://en.wikipedia.org/wiki/Genetic_disorder.

Scopolijev vrt v Idriji • Botanični vrtovi

Scopolijev vrt v Idriji

Tinka Gantar, Ivica Kavčič, Anka Rudolf, Nada Praprotnik, Igor Dakskobler

Scopolijev vrt v zgodnji pomladi: kronica ali pomladanski veliki zvonček (Leucojum vernum), navadni mali zvonček (Galanthus nivalis) in pomladanski žafran (Crocus vernus subsp. vernus). Foto Tinka Gantar.

Naj začnemo z misljo, ki jo je v podporo snovanju našega vrta zapisal dr. Jože Bavec v pismu *Muzejskemu društvu Idrija* leta 2005: »Za vse, kar Idrija pomeni v botaničnem svetu, si vsekakor zasluži, da vsaj del tega prikaže tudi z rastlinami, ki jih kar nekaj kot novo opisane vrste izvira od tod. Zavedajmo se, da so rastline ravno tako del splošne kulture Idrije. Šele ko bomo znali ceniti te tihe spremljevalke našega vsakdana, se bomo tudi pred tujci lahko upravičeno postavili.«

Gotovo je podobno razmišljanje vodilo prof. dr. Toneta Wraberja, ko je leta 2003 takratni predsednici Muzejskega društva Idrija Ivici Kavčič predlagal, da bi uredili vrt v spomin na Scopolija in druge v Idriji delujoče botanike. Ime naj bi dobil po Scopoliju, ne le, ker je bil prvi med njimi, temveč tu-

di zato, ker je ob hiši, kjer je stanoval, imel vrt z mnogimi zelišči. V pismu *Muzejskemu društvu* leta 2003 je takole opisal svojo zamisel: »Predstavljam si, da bi nastal nasad z vrstami, ki jih je iz naših krajev opisal Scopoli, nekatere tudi Hacquet.«

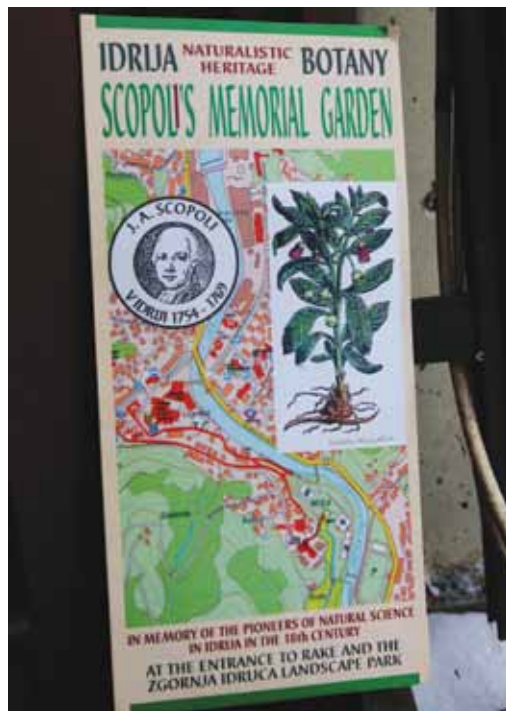
Najprimernejša lokacija bi bila na mestu, kjer je imel vrt Scopoli, a je bil tam asfalt. Rudnik nam je bil pripravljen za trideset let odstopiti v uporabo smetišče pod rudniško kovačijo, ki ga je *Komunala* počistila in napeljala zemljo, soseda Slavica Kumar pa je odstopila gredico nad škarpo, ki jo je urejala.

Spomladi leta 2004 sta Marija Bavdaž in Ivica Kavčič začeli z delom: načrt vrta, čiščenje zanemarjenega zemljišča, nabiranje rastlin, prsti, kamenja, sajenje. Napisno tablo je postavil *Kolektor*, načeto fasado kovačije je obnovil *Zidgrad*, *Krajevna skupnost* pa

Pri vvodu v vrt je lepo oblikovana pojasnjevalna tabla s portreti znamenitih »idrijskih« botanikov in »njihovimi« najznačilnejšimi rastlinami. Foto: Tinka Gantar.

Spodaj: Zgibanka o Scopolijevem vrtu, njena avtorica je prof. Marija Bavdaž. Foto: Tinka Gantar.

novo škarpo nad parkiriščem. Z leti je bilo treba prenoviti leseno ograjo, nove stopnice in tablo ob vhodu v vrt.

Kot dopolnilo k vrtu sodi majhno razstavišče (*Flora Carniolica*) v njegovi bližini. Tudi ta prostor nam je »posodil« Rudnik. V njem imamo vsako leto v maju razstavo slik rastlin akademskega slikarja Rafaela Terpina: *Ko kukavica zakuka*, *Priprava na razcvet pomladi*, *Slovenske kukavičevke*, *Poletni gorski travniki*, *Alpska flora*, *Podobe izbranih domačih pomladnih lepotic*, *Podobe gob*, stalno so razstavljene fotografije *Podobe lišajev*, občasno imamo delavnice: *Hoteli za žuželke*, *Drevesa naših gozdov*, *Ugani, kdo sem*, *Visokogorske rastline in živali*, *Darovi narave*, *rdeči in črni plodovi*, *Dnevni metulji* in tako dalje. V sodelovanju z ICRO (*Idrijsko-Cerkljansko razvojno agencijo*) smo s predavanji ter sprehodom skozi vrt približali rastlinski svet bodočim turističnim vodnikom.

O delu v vrtu smo članice *Muzejskega društva* redno poročale predvsem v časopisih *Idrijske novice* in *Idrijski razgledi*. Pri stro-

Spomladanska podoba Scopolijevega vrta, v ospredju alpski kotiček. Foto: Tinka Gantar.

kovno-vrtnarskih opravilih sta Mariji Bavdaž sprva pomagali predvsem Ivica Kavčič in Tinka Gantar, po letu 2007 pa je oskrbovanje vrta prevzela Tinka Gantar ob dragoceni pomoči moža Branka.

Na pobudo *Muzejskega društva Idrije* in njegove predsednice Martine Peljhan smo ob 15. obletnici delovanja vrta želeli opisati današnje stanje in delovanje Scopolijevega vrta. V ta namen smo pripravili zbirni članek, ki bo objavljen v *Idrijskih razgledih*, nekatera njegova spoznanja pa povzemamo v tem besedilu. Vrste, ki so v letu 2020 uspevale v vrtu, smo popisali in jih razčlenili po življenjskih oblikah in rastiščih. Skupno smo določili 393 praprotnic in semenk, za skoraj 40 vrst pa vemo, da so bile v preteklih letih v vrtu posajene, a se v njem niso ohranile. Seznam vrst v vrtu se iz leta v leto spreminja. Primerjava s popisom vrst iz leta 2014 (Bavdaž in Gantar, neobjavljeno) pa je pokazala, katere vrste so v vrtu bolj udomačene, in lahko pričakujemo, da se bodo v njem ohranile tudi v bodočnosti. V vrtu uspeva pisana skupnost rastlin, ki dobro kažejo na okoliško prevladujočo gozdno, travniško in meliščno-naskalno rastje in tudi na bogastvo tukajšnjih naravnih rastišč. V njej so vsaj štirje endemiti: kranjski jeglič (*Primula carniolica*), hladnikovka (*Hladnikia pastinacifolia*), Hladnikov grintavec (*Scabiosa hladnikiana*), ozkolistna preobjeda (*Aconitum angustifolium*), dve vrsti *Nature 2000* (*Primula carniolica*, *Hladnikia pastinacifolia*), 17 znamenitih vrst na Slovenskem, 21 zavarovanih vrst in 10 vrst z rdečega seznama. Prav tako v vrtu raste več kot 35 vrst, ki so tesno povezane z znamenitimi osebnostmi iz naše naravoslovne zgodovine, ki so bili bodisi rojeni v Idriji ali so tam delovali. Za te vrste, tudi za tiste, ki se v vrtu niso obdržale, je dr. Nada Praprotnik napisala temeljite komentarje. Največ med njimi je povezanih

prav z možem, po katerem se vrt imenuje, Janezom Antonom Scopolijem (bodisi da jih je on prvi opisal ali da imajo v okolici Idrije klasično nahajališče), nekatere tudi z Balthasarjem Hacquetom, Francem Hladnikom, Ernestom in Henrikom Freyerjem ter Jurijem Dollinerjem. Zagotovo zdajšnja vrstna sestava vrta lepo odraža znamenito idrijsko botanično zgodovino. Vrt obiskovalcu omogoča spoznati pomemben del znamenitosti slovenske flore. Osnovni nasad rastlin je ob levi strani steze,

kjer navadno začenjamo ogled vrta. Najprej je alpski koticček, za njim pa kraševski, ki se začne z blede obloglavko (*Cephalaria leucantha*), gredljastim trpotcem (*Plantago holosteum*), rujem (*Cotinus coggygria*), v družbi z gozdnim šebenikom (*Erysimum sylvestre*) in rdečo reliko (*Chamaecytisus purpureus*). Okoli bodike (*Ilex aquifolium*) rastejo srhkodlakavi oman (*Inula hirta*), mesnordeči dimek (*Crepis slovenica*) in mala strašnica (*Sanguisorba minor*). Pod črnim gabrom (*Ostrya carpini-folia*) so imenitnica rebrinčevolistna hla-

Alpski koticček od blizu z mnogolično subholetnico (Erigeron glabratus), avrikljem (Primula auricula) in Hostovim kamnokrečem (Saxifraga hostii).
Foto: Igor Dakskobler.

Hladnikovka (Hladnikia pastinacifolia) ima v Scopolijevem vrtu nekoliko drugačno družbo kot na naravnih nahajališčih. Foto: Tinka Gantar.

»Kraševki«, navadna potonika (*Paeonia officinalis*) in ilirska perunika (*Iris pallida* subsp. *illyrica*), sta v vrtu družno skupaj.
Foto: Tinka Gantar.

Gozdni šebenik (*Erysimum sylvestri*) je v Scoplijevem vrtu dobil svoje mesto v bližini rastlin s Krasa.
Foto: Tinka Gantar.

dnikovka (*Hladnikia pastinacifolia*), popon (*Helianthemum nummularium*), gola dremota (*Cruciata glabra*) in rušnata zvončica (*Campanula cespitosa*).

Dinarski jelovo-bukov gozd zastopajo kranjski volčič (*Scopolia carniolica*), kranjski zali kobilček (*Astrantia carniolica*) in navadno tevje (*Hacquetia epipactis*). Iz škarpe bogato cveti rumeno milje (*Paederota lutea*), tudi kranjski jeglič in gozdni planinšček (*Homogyne sylvestris*) sta tam. V bregu ob

stopnicah se ob bradavičasti trdoleski (*Eo-unymus verrucosa*) lepo razrašča ozkolistno ciprje (*Chamaenerion angustifolium*), na levi strani pa dišeči kromaç (*Myrrhis odorata*) in lepki osat (*Cirsium erisithales*). Od osnovnega nasada nam nikakor ni uspelo ohraniti brezstebelnega ušivca (*Pedicularis acaulis*), muhasta je tudi rušnata zvončica, črne murke nismo niti sadili. K spominskim rastlinam štejemo tudi okrasno drevo usodnik (*Clerodendrum trichotomum*) in grm dišeči

Kranjski volčič (Scopolia carniolica) v Scopolijevem vrtu lepo uspeva. Foto: Tinka Gantar.

Tevje (Hacquetia epipactis) v vrtu spominja na znamenitega idrijskega rudniškega kirurga in naravoslovca Baltasarja Hacqueta, ki je deloval v Idriji v letih od 1766 do 1773. Foto: Tinka Gantar.

les (floridski dišečnik, *Calycanthus floridus*), ki ju je vrtu podarila prof. dr. Darinka Soban, idrijska častna občanka, ter potomko Marmontove lipe, darilo Botaničnega vrta

v Ljubljani. Soseđa Slavica Kumar nam je leta 2018 dala v uporabo košček svojega vrta desno ob vstopu v vrt. Tam in ob stezi proti vratar-

Kranjski jeglič (Primula carniolica) in gozdni planinšček (Homogyne sylvestris) imata tudi ponekod v naravi skupna rastišča. Foto: Igor Dakskobler.

»Gozdni« del vrta z volčjo jagodo (*Paris quadrifolia*). Foto: Tinka Gantar.

Saccardova kadulja (*Salvia pratensis* subsp. *saccardiana*) je šele zadnja leta znana posebnost rastlinstva v povodjih Idrije in Trebušice in v vrtu lepo uspeva. Foto: Igor Dakskobler.

Pegasti kačnik (Arum maculatum) v »gozdnem« delu vrta. Foto: Tinka Gantar.

Sibirski perunika (Iris sibirica s. lat.) – v naših starejših zapiskih smo imeli kojniško peruniko (I. sibirica subsp. erirrhiza), a leta 2020 v vrtu cvetoča rastlina po nekaterih znakih tej podvrsti ne ustreza. Foto: Igor Dakskobler.

Slokastoplodni repnjak (Arabis turrita) je nezahtevna vrsta, ki si je v vrtu poiskala čisto posebno ložo. Foto: Igor Dakskobler.

Scopolijev vrt v zrelem poletju leta 2020. Foto. Igor Dakskobler.

nici se trudimo z zdravilnimi rastlinami, saj vlada med ljudmi zanje večje zanimanje kot za ostale rastline. Na novo smo zasnovali tudi koticček s praprotni v senčnem kotu ob vratarnici.

Veseli nas, da vrt počasi prihaja v zavest Idrijčanov, da se v njem ustavljajo obiskovalci, ki na tabli dobijo osnovne podatke o naših naravoslovcih, na gredah pa jim tablice z imeni rastlin pojasnijo, kaj v vrtu raste. Kakšna bo prihodnost vrta? Počasi se večata védenje in zanimanje za živo naravo. Idrija se lahko ponaša s svojo bogato naravoslovno preteklostjo, z izredno raznovrstnim rastlinskim svetom, ki ga v skromnem obsegu predstavlja Scopolijev vrt. Ta potrebuje strokovno obravnavo, ne le ljubiteljsko. Predvsem si želimo sodelovanja z osnovnimi šolami, gimnazijo in turistično organizacijo.

Zahvala

Scopolijev vrt svoj obstoj dolguje dragocnim botrom in sopotnikom, med katerimi jih je žal nekaj že pokojnih: prof. dr. Tonetu Wraberju, prof. dr. Darinki Soban in Branku Gantarju. Ključna osebnost za nastanek in ohranitev tega vrta je prof. Marija Bavdaž, ki smo ji članek v *Idrijskih razgledih* tudi posvetili. Raznovrstno pomoč in nasvete so nam nudili Rafael Terpin, dr. Jože Bavcon, Slavica Kumar in Martina Peljhan.

Literatura:

- Bavdaž, M., 2007: *Poročilo o stanju spominskega botaničnega vrtička konec poletja 2007. Idrijski razgledi*, 52 (2): 125–128.
- Bavdaž, M., 2009: *Scopolijev spominski vrt. Idrija. Muzejsko društvo Idrija. Zgibanka*. 18 str.
- Bavdaž, M., Gantar, T., 2014: *Popis rastlin v Scopolijevem vrtu, avgusta 2014. Rokopis, ki ga brani Tinka Gantar*.
- Dakskobler, I., Praprotnik, N., Gantar, T., Rudolf, A., Kavčič, I., 2021: *Scopolijev vrt v Idriji leta 2020. Posvečeno prof. Mariji Bavdaž. Idrijski razgledi*, 66 (1), v pripravi za tisk.
- Gantar, T., 2012: *Štirje letni časi v Scopolijevem spominskem vrtu. CD. Muzejsko društvo Idrija*.
- Kavčič, I., 2007: *Scopolijev vrt – vrt idrijske botanične dediščine. Idrijski razgledi*, 52 (2): 122–124.
- Kavčič, I., 2008: *Scopolijev vrt – vrt idrijske botanične dediščine. Idrijske novice*, 181 (8. 8. 2008): 4–5.
- Kavčič, I., 2020a: *Ob deseti obletnici Scopolijevega spominskega vrta v Idriji. Priloga: Seznam rastlin, zasajenih v Scopolijevem vrtu od maja 2004 do avgusta 2007. Rokopis*.
- Kavčič, I., 2020b: *Seznam rastlin v Scopolijevem vrtu v Idriji, ki se niso obdržale. Rokopis*.
- Kavčič, I., Bavdaž, M., 2004: *O zasnovi Scopolijevega botaničnega vrta na začetku Rak. Idrijski razgledi*, 49 (2): 36–41.
- Vončina (Rudolf), A., 2014: *Botanični vrtovi so muzejske zbirke žive dediščine, 10 let idrijskega Scopolijevega vrtička. Komunitator (Idrija)*, 14 (2): 52–55.
- Wraber, T., 2003: *Henrik Freyer kot botanik. Idrijski razgledi*, 48 (1): 104–135.